

Pohjolan historiankirjoitus

Tiedeblogi Suomen ja muiden Pohjoismaiden historiografiasta - ISSN 2737-1948 / CC BY

[Etusivu](#)[Blogi & toimituskunta](#)[Kirjoita blogiin!](#)[Historiografista tutkimusta](#)

4.12.2023

Varhaismodernit kuolemanrangaistukset. Osa 2. Kunnioittava kuvaus

Anu Koskivirta

Kulttuurihistorioitsija Marjo Kaartinen totesi vuonna 2005 historiantutkimuksen eettisen käänteen palauttaneen toden, hyvän ja oikean kaltaiset ihanteet avoimesti tutkimusprosessin lähtökohdiksi. Samaan ilmiöön kietoutui uudenlainen tietoisuus tutkijan subjektiviteetista. Se on korostanut tarvetta tunnustaa historioitsijan moraalinen toimijuus ja vastuu. Kaartinen katsookin, että menneisyyden luonnetta koskevien käsitysten uudelleenarvioiminen on osittain muuttanut historiantutkijan työn suuntaa. Perinteisten menneisyyden tulkitsemiseen liittyvien eettisten velvoitteiden ohii on nousemassa historiantutkimuksen velvollisuus suhteessa nykypäivään ja tulevaisuuteen.

Vakavaan rikokseen syyllistyneen teloittaminen toteutti rangaistuksen *erityisestävää* funktiota, eli se esti *yksilöä* toistamasta rikosta poistamalla tämän yhteisöstä. Ennen muuta julkisten kuolemanrangaistusten funktio oli silti *yleisestävä*, eli tavoitteena oli pelottaa muita potentiaalisia rikoksentekejiä.

Antropologisesti teloituksia on lähestytty tarkoin säänneltyinä sovituserituaaleina, jotka palauttivat rikoksen järkyttämän yhteisöllisen tasapainon ennalleen ja henkivät parhaassa tapauksessa uuden testamentin armokäsitystä. Papi olivat keskeisessä roolissa ohjaamassa aktia, jonka tavoitteena oli lepyttää rikoksen vihastuttama Jumala. Pappi kulki tuomitun rinnalla vankilasta teloitusalavalle ja johti saattokulkueen kärjessä virrenveisuuta. Hän saarnasi teloitusalavalla, ripitti rikoksentekeijän ja antoi katuvalle synninpäästön ennen kuolemaa. Juuri ennen pyövelin saapumista pappi lupasi teloitettavalle ikuisen elämän Jeesuksen luona.

Kulttuurisissa tulkinnoissa teloituksissa on voitu nähdä jopa makaaberia kauneutta. Kuolemanrangaistuksen täytäntöönpano oli rituaali, joka toi näkyväksi kaikkein vähäisimpiä ja näkymättömiä yhteisön jäseniä, jotka syntinsä julkisesti tunnustaessaan saivat käyttää myös omaa ääntään, jota siinä tilanteessa kuunneltiin. Tästä syystä teloitetuksi tuleminen oli jopa alkanut houkutella joitakin kaupunkien alimpien yhteiskuntaryhmien nuoria ja turvaverkkoja vailla eläneitä naisia.

Teilipyöriä ja teilausta eri tavoin 1500-luvun lopun Saksassa. Kuva: Lucas Mayer 1589, Wikimedia.

Pohjolan historiankirjoitus

[Tarkastele profiilia](#)

BLOGIARKISTO

[joulukuuta 2023 \(1\)](#)[marraskuuta 2023 \(1\)](#)[lokakuuta 2023 \(1\)](#)[syyskuuta 2023 \(1\)](#)[elokuuta 2023 \(1\)](#)[kesäkuuta 2023 \(1\)](#)[toukokuuta 2023 \(1\)](#)[huhtikuuta 2023 \(1\)](#)[maaliskuuta 2023 \(1\)](#)[helmikuuta 2023 \(1\)](#)[tammikuuta 2023 \(1\)](#)[joulukuuta 2022 \(1\)](#)[marraskuuta 2022 \(1\)](#)[lokakuuta 2022 \(1\)](#)[syyskuuta 2022 \(1\)](#)[elokuuta 2022 \(1\)](#)[kesäkuuta 2022 \(1\)](#)[toukokuuta 2022 \(1\)](#)[huhtikuuta 2022 \(1\)](#)[maaliskuuta 2022 \(1\)](#)[helmikuuta 2022 \(1\)](#)[tammikuuta 2022 \(1\)](#)[joulukuuta 2021 \(1\)](#)[marraskuuta 2021 \(1\)](#)[lokakuuta 2021 \(1\)](#)[syyskuuta 2021 \(1\)](#)[heinäkuuta 2021 \(1\)](#)[kesäkuuta 2021 \(1\)](#)

TUNNISTEET

[1500-luku](#)[1600-luku](#)[1700-luku](#)[1800-luku](#)[1900-luku](#)[1980-luku](#)[aатели](#)[aателиsto](#)

Kaikkein törkeimpien rikosten seuraamukseksi rikoslaki määräsi kovennetun kuolemanrangaistuksen. Täytäntöönpano imitoi itse rikosta, kun rikoksen tehnyt oikea käsi lyötiin ranteen kohdalta irti ennen kuin teloitettavan kaula katkaistiin. Mestauksen jälkeen naisen jäänteet poltettiin roviolla, miesten ruumiinosat puolestaan asetettiin julkisesti esille käärynpöyrän eli teilipyörien päälle näkyvälle paikalle. Toisin sanoen ne teillattiin kuoleman jälkeen. Häpäistyjen kalmojen piti varoittaa potentiaalisia rikoksentekejiä, mutta niiden näkemiseltä eivät voineet välttyä lainkuuliaisimmatkaan, eivät edes pikkulapset.

Koska julkisesti häpäistyiltä vainajilta oli riistetty oikeus asialliseen kuolemaan, on heidän kuolemaansa käsiteltävä erityisen sensitiivisesti ja ihmisarvoa kunnioittavasti. Hyviin tapoihin ei kuulu nostaa uudelleen sellaiseen elämän ja kuoleman välitilaan, johon heidät aikalaissäilyksissä jätettiin teloitusrituaalin jälkeen. Heillä on oikeus tulla unohdetuiksi. Kulttuurisen tai yhteiskunnallisen viestin on oltava erityisen painava, mikäli nimettyjen ihmisten kuoleman jälkeistä olomuotoa kuvaillaan yksityiskohtaisesti. Omien kerronnallisten valintojen kestävyyttä voi punnita esimerkiksi alankomaalaisen ihmisoikeushistorioitsijan Antoon de Baetsin suositteleman suhteellisuuskokeen avulla: onko yleisön oikeus historialliseen tietoon tai tutkijan sananvapaus suurempi hyvä kuin haitta, joka menneisyyden ihmisen henkilökohtaisimpien prosessien kuvaamisesta syntyy?

Teloitusrituaalit olivat aikalaisyleisölle vahvoja aistikokemuksia, ja joskus myös historiankirjoituksen kuvaukset teloituista rikollisista hipovat lukijan sietokyvyn rajoja. Yksittäisen vainajan biologisiin prosesseihin eteneviä kuvauksia ei voi pääsääntöisesti pitää tahdikkaina. Kuolleet ovat niin ihmisyyden symboleita kuin joskus eläneen ihmisen jäänteitä. Heillä on tästä syystä oikeus postuumiin arvokkuuteen, kuten de Baets on todennut. Arvokkuuden epääminen yksittäiseltä vainajalta loukkaisi sekä symbolisesti kohdettaan että ihmisyyttä yleisesti.

Käsitys teloituksesta puhdistavana sovituskäytännönä on yksipuolinen ja romantisoitu. Menettelyn traagisuutta korostaa se, että lapsenmurhasta teloitettujen syyllisyys rikokseen oli kaukana yksiselitteisestä, kuten Mona Rautelin on osoittanut. Yhteisön tasapainon palauttamisen sijaan lopputulos saattoi olla päinvastainen. Keski- ja uuden ajan taitteen Ruotsissa esimerkiksi eläimeen sekaantumisen teloitettujen polttamista kavahdettiin, koska näiden tuhkua pidettiin vaarallisena pelloille ja niityille. Tiedetään myös, että Suomen viimeisimmästä rauhanaikaisesta naisen, ahvenanmaalaisen Gustavan, teloituksesta maaliskuussa 1822 jäi elämään suulliseen perinteeseen kummitusjuttuja, joita motivoi käsitys teloitettujen kohtalon epäoikeudenmukaisuudesta (ks. Voigt 2010). Föglössa mestauslavalle nousi rutiköyhä piika, jolta olivat puuttuneet mahdollisuudet aviottomien lastensa elättämiseen. Hänet tuomittiin kolmen aviottoman lapsensa murhaamisesta.

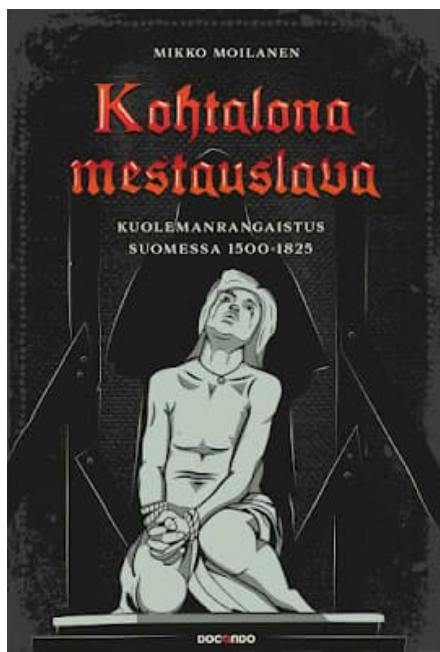
Aviottomien äitien ja lasten kohtalo – kuuluuko siitä enää haastaa?

Gustavan kohtalo ei ollut poikkeuksellinen. Kaikista varhaismodernina aikana Suomessa teloitetuista 42 prosenttia oli naisia, kuten tietokirjailija Mikko Moilanen on osoittanut laajan oikeustapausaineiston pohjalta. Kolmessa tapauksessa neljästä naisen teloittamisen juridisena perusteena oli lapsenmurharikos.

Lapsenmurhien pohjasyynä oli aviottomien äitien ja lasten syrjitty asema ja yhteisöllisten turvaverkkojen heikkous. Lapsen synnyttänyt naimaton nainen merkittiin kirkonkirjoihin halventavain nimityksin 1770-luvulle saakka, ja tämän oli tultava nöyryyttävällä tavalla kirkotetuksi häpeäpenkissä. Tilattomalle naiselle toimeentulon saaminen sylilapsen kanssa oli tiukassa etenkin aikoina, jolloin työvoimasta oli ylitarjontaa. Lasta puolestaan seurasi merkintä aviottomasta syntyperästä.

Lukumattomien aviottomien lasten elämä katkesikin väkivaltaisesti jo syntymään tai ensimmäisiin elinviikkoihin. Vähintään kahdeksansadan lapsenmurhaajaksi päätyneen synnyttäjän elämä päättyi ennenaikaisesti teloitusrituaalissa. Näistä naisista useimmat olivat nuoria ja rikollisina ensikertalaisia.

Ahvenkoski
Aleksanteri I
Alpo Silander
Anders Josef Europaeus
Anders Lizelius
arkistolaitos
baltiansaksalaiset
Edvard Rodhe
Eino Jutikkala
Emanuel Linderholm
Ernst Gustaf Palmén
etnologia
Eva Österberg
Fredrika Dorotea
Gabriel Rein
Heikki Ylikangas
Helsingin yliopisto
henkilöhistoria
Henrik Gabriel Porthan
Henrik Klaunpoika Horn
Herman Lundström
Herman Råbergh
Hilding Pleijel
historia
historiakulttuuri
historiakuva
historiallinen kriminologia
historiankirjoitus
historiografia
Hjalmar Holmquist
Horn-suku
isoviha
Itä-Suomi
Jaakko Gummerus
Johan Bilmark
Johan Jakob Nordström
Johan Wilhelm Ronimus
Juhana-herttua
Juho Rudolf Koskimies
Kaarlo Blomstedt
kansanelämä
kansatiede
Karjala
Karl Adolf Appelberg
kirkkohistoria
kolmisäätyoppi
konservointi
kruunu
kulttuurihistoria
kuolemanrangaistus
Kustaa IV Adolf
Kuurinmaa
lehdistö
lehdistöhistoria

Mikko Moilanen on tutkimuksissaan arvioinut noin 3000–4000 ihmisen joutuneen teloitetuksi Suomessa 1500-luvun alusta vuoteen 1825. Kuva: Docendo.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan toive menneisyyden epäkohtien paljastamisesta on vierehtänyt tutkimusta. Niin ikään se on herättänyt kysymyksiä historiallisten vääryyksien hyvittämisen tarpeesta. Tämän kaltaisiin kysymyksiin on maailmalla vastattu jo pitkään. Eri syistä perustettujen totuuskomissioiden suosituksesta monet kirkkokunnat ja kirkot ovat esittäneet historiallisia anteeksipyyntöjä rakenteellisen väkivallan kohteiksi joutuneille ihmisryhmille: inkvisition uhreille, juutalaisille, köyhille ja hyväksikäytetyille naisille ja lapsille sekä esimerkiksi vanhemmistaan eristetyille ja kaltoinkohdelluille alkuperäiskansojen lapsille Kanadassa. Suomessa arkkipiispa (emeritus) John Vikström on pyytänyt anteeksi romanien syrjintää, piispa Samuel Salmi saamelaisien alistamista ja arkkipiispa Kari Mäkinen homoseksuaalien kaltoinkohtelua. Ruotsissa totuuskomissio on hiljattain esittänyt, että kirkon ja valtion olisi pyydettävä meänkielisiltä anteeksi kielivähemmistöön kohdistettua pakkoruotsalaistamista.

Vaikka tieteelliseen raamatuntutkimukseen tutustuminen vieraannutti minut nuorena uskonnosta, arvostan syvästi Suomen luterilaisen kirkon sosiaalieettistä työtä enkä koe mielekkääksi kritisoida nykykirkkoa menneisyyden teoista. Kantaako Suomen luterilainen kirkko ylipäätään enää puhasoppisuuden ajan ankaran rikosoikeuden painolastia, jota olisi hyvä käsitellä ja purkaa? Selvitykset ja anteeksipyyntöt eivät enää tavoita teloitettuja ihmisiä. Kuoleamalla rangaistuista rikosmuodoista esimerkiksi noituudella vahingoittamiselle ja eläimeen sekaantumiselle ei liioin hahmotu historiallisen anteeksipyyntönsä kohdetta nykyajassa. Ilmiöiden ajallinen ja kulttuurinen etäisyys nykyajasta on siihen liian pitkä.

Toisin on lapsenmurhasta teloitettujen naisten kohdalla. Uuden ajan alkuvuosisatoina papisto oli huolestunut kastamatta surmattujen vastasyntyneiden aviottomien lasten sielun joutumisesta kadotukseen. Samaan aikaan kirkko ja muu yhteiskunta jättivät elossa olleet aviottomat lapset äiteineen vaille suojelua ehkäistäkseen aviottoman syntyvyyden kasvua. Armoton suhtautuminen altisti vastasyntyneitä kuolemalle ja teki näiden synnyttäjistä murhaajia, jotka päätyivät varoittaviksi esimerkeiksi mestauslavoilta ja polttorovioille. Lapsenmurhasta teloittaminen päättyi Gustavan tapaukseen, ja lapsenmurhat vähenivät 1900-luvun taitteen molemmin puolin. Au-äitien ja -lasten hyljeksintä jatkui silti monissa ahtaissa yhteisöissä toisen maailmansodan jälkeisiin vuosikymmeniin saakka.

Niille ihmisryhmille, joita papisto ja paikallisyhteisöt ovat syrjineet hairahtuneina naisina tai synnin hedelminä vielä lähellä nykyä, voi vähäinkin symbolinen *myötätunnon ele* olla korjaava. Varhaismodernin ajan papistoa ja paikallisyhteisöä ei voi tuomita siitä, että he ovat toimineet oman aikansa ymmärryksen mukaisesti. Näillä tahoilla suhtaudutaan nykyisin ihmisarvoon ja ihmiselämään loukkaamattomuuteen perustavasti eri tavalla, eikä näille voi asettaa kollektiivista vastuuta menneisyyden teoista. Voisiko jonkinlainen *myötätunnon ele* tilanteeseensa syyttömiä, heikossa asemassa olleita aviottomia lapsia kohtaan silti tavoittaa jotain merkittävää vielä tänäkin päivänä?

lesket
Lund
luonnonväriaineet
luterilainen yhtenäiskulttuuri
maanluovutus
maanomistus
maataloushistoria
maatilaperimys
mahtivaltio
Martti Ruuth
Matthias Akiander
mentaliteettien historia
mentaliteettihistoria
metodologia
mikrohistoria
muinaismuistohallinto
muinaistutkimus
muistitieto
museot
nationalismi
oikeushistoria
papinlesket
papisto
perimyskäytänteet
Pohjoismaat
porvaristo
rajat
rauha
rauhansopimukset
rikoshistoria
Ruotsi
Ruotsin valtakunta
sanomalehdet
sosiologia
sota
sotilasvaltio
Suomen historia
Suomen historiankirjoitus
Suomen suuriruhtinaskunta
Suomenkieliset Tieto-Sanomata
Suomi
suuri Pohjan sota
sääty
sääty-yhteiskunta
Taalainmaa
talonpoikainen vapaus
talonpojat
tilaperimys
toimijuus
torpat
Turku
Turun Akatemia
tutkimusetiikka
Uudenkaupungin rauha

Teksti perustuu kirjoittajan esitelmään Kirkkohistorian päivässä 3.12.2021.

Anu Koskivirta (Koskivirta-Karonen) on Suomen ja Pohjoismaiden historian dosentti Helsingin yliopistossa ja Suomen historian dosentti Itä-Suomen yliopistossa. Hän työskentelee julkisella sektorilla ja harrastaa historiaa vapaa-ajalla.

Kirjallisuutta

- Ahtiainen, Pekka & Jukka Tervonen. *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat. Matka suomalaiseen historiankirjoitukseen*. Suomen Historiallinen Seura 1996.
- de Baets, Anton. A. "Declaration of the Responsibilities of Present Generations toward Past Generations". *History and Theory* 43:4 (2004), 130–164.
- Beccaria, Cesare. *Rikoksesta ja rangaistuksesta* (alk. Dei delitti e delle pene). Edita 1998.
- Foucault, Michel. *Tarkkailla ja rangaista* (alk. Surveiller et punir: Naissance de la prison). Otava. Helsinki 1980.
- Heikkinen, Antero. *Paholaisen liittolaiset. Noita- ja magiakäsityksiä ja -oikeudenkäyntejä Suomessa 1600-luvun jälkipuoliskolla (n. 1640–1712)*. Suomen Historiallinen Seura 1969.
- Heikkinen, Antero & Heikki Ylikangas. "Kaksi historiaa", *Historiallinen Aikakauskirja* 69:1 (1971), 53–59.
- Kaartinen, Marjo. "Eettinen käänne – hyvä ja oikea historia?" Teoksessa Marjo Kaartinen & Anu Korhonen (toim.), *Historian kirjoittamisesta*. Kirja-Aurora 2005.
- Kalela, Jorma. *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus 2000.
- Karonen, Petri. *Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521–1809*. WSOY 2014.
- Katajala, Kimmo. "Historiantutkimus, politiikka, vaikuttavuus ja eettiset ratkaisut". *Historiallinen Aikakauskirja* 107:2 (2009), 228–232.
- Koskivirta, Anu. "Sisäinen vihollinen". *Henkirikos ja kontrolli Pohjois-Savossa ja Karjalassa Ruotsin vallan ajan viimeisinä vuosikymmeninä*. Helsinki 2001.
- Koskivirta, Anu. "Crimes of desperation. Poverty-related filicides in 1810–1860", *Journal of Finnish Studies* 20:1 (2017), 97–131.
- Koskivirta, Anu & Olli Matikainen. "Väkivallan ja valtion uhrin henkirikosten ja kuolemanrangaistuksen historiaa". Teoksessa Ilona Pajari, Jussi Jalonen, Riikka Miettinen, & Kirsi Kanerva (toim.), *Suomalaisen kuoleman historia*. Gaudeamus 2019, 208–246.
- Lenman, Bruce & Geoffrey Parker. *Crime and the Law. The Social History of Crime in Western Europe since 1500*. Europa Publications 1980.
- Lidman, Satu, Anu Koskivirta ja Jari Eilola (toim.). *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus 2017.
- Linebaugh, Peter. *The London Hanged. Crime and Civil Society in the Eighteenth Century*. Cambridge University Press 2006.
- Löfström, Jan (toim.). *Voiko historiaa hyvittää? Historiallisten vääryyksien korjaaminen ja anteeksiantaminen*. Gaudeamus 2012.
- Löppönen, Paavo, Pirjo H. Mäkelä & Keijo Paunio (toim.). *Tiede ja etiikka*. WSOY 1991.
- Moilanen, Mikko. *Kohtalona mestauslava. Kuolemanrangaistus Suomessa 1500–1825*. Docendo 2021.
- Rautelin, Mona. *En förutbestämd sanning. Barnamord och delaktighet i 1700-talets Finland belysta genom kön, kropp och social kontroll*. Helsingfors 2009.

vaatetutkimus

vaatteet

valtionarkeologit

valtionrakennus

valtiosääntö

Vanha Suomi

varhaismoderni aika

Veli Verkko

Venäjä

verkatehdas

veronkanto

verotus

Viipuri

Viro

vuorovaikutus

väitöskirja

väitöskirjat

väitösohjaaja

värit

värjärit

Åbo Akademi

Takala, Martti. *Lex Dei – Lex Politica Dei. Lex Politica Dei -teos ja Kaarle IX:n lainsäädäntö*. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura (& Suomen Historiallinen Seura) 1993.

Voigt, Vibeke. *Vittring*. Renfana förlag 2010.

Ylikangas, Heikki. "Major fluctuations in crimes of violence in Finland. A historical analysis", *Scandinavian Journal of History* 1:1–4 (1976), 81–103.

Ylikangas, Heikki. *Puukkojunkkareitten esiinmarssi. Väki- ja rikollisuus Etelä-Pohjanmaalla 1790–1825*. Otava 1976.

Österberg, Eva. "Criminality, Social Control, and the Early Modern State. Evidence and Interpretations in Scandinavian Historiography". Teoksessa Eric A. Johnson & Eric H. Monkkonen (eds.), *Violence in Town and Country since the Middle Ages*. University of Illinois Press 1996, 35–62.

Pvm. 4.12.23

Tunnisteet: historiallinen kriminologia, kuolemanrangaistus, oikeushistoria, rikoshistoria, Ruotsi, Suomi, tutkimusetiikka, varhaismoderni aika

Uudemmat tekstit

Etusivu

Vanhemmat tekstit

Tilaa: Blogitekstit (Atom)

Teema: Picture Window. Sisällön tarjoaa Blogger.